

МИЛОЈИЦА М. ШУТОВИЋ*

Филозофски факултет
Косовска Митровица

УДК 336.76:327MARX

Оригиналан научни рад

Примљен: 04.09.2015

Одобен: 18.09.2015

КАРЛ МАРКС: „АУТОНОМИЈА СОЦИОЛОГИЈЕ” И ПАРАДОКС ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Сажетак: Глобализација представља својеврстан повратак у другу половину 19. века, слободне трговине и империјализма у коме је колонизација, како је писао Карл Маркс „чиста филијала берза”. Данас глобализација није ништа друго него еуфемизам за неоконизацију, нови варваризам, идиотизам човека и експлоатацију људи. А експлоатација је кључни појам Марксове критике капитализма који ће постати глобални феномен. Стога је Маркс као теоретичар капитализма поготово глобалног капитализма, данас релевантнији него икад пре, с обзиром да су захтеви правде неспојиви с логиком слободног капитализма и глобализацијског тоталитаризма.

Кључне речи: Маркс, колонијализам, берза, експлоатација, глобални капитализам.

„Ако наши трговци сами не поставе уже границе својој делатности, онда нас ништа не може одржати у колосеку, сем панике сваке три године.”

К. Маркс

„Да ли треба да поткажем свог оца контрареволуционара? Волим свог оца, али дугујем себе својој Партији...”

П.Морозов

Социологија није поглавље механике (П. Бурдије) и њена оформљена знања незаменљиви су инструмент социолошке методе на основу логике властитог истраживања. Снага социјалних идеја, чак и кад се намећу хипотетичким или „контрафактуалним” питањима, утицајније су много више него што уобичајено замишљамо. Данас је тешко размишљати о било чему другом, осим о томе шта јесте и шта ће бити, али можда још вреди понекад осврнути се на оно што је некад било и што још опстаје. Како игноранти листају веома важне текстове? Јер, како каже Марк Тома са *Универзитета Орегон*, и један од учесника чувеног састанка у Њу Хемпширу из 1944. на коме су положени послератни темељи монетарног система, да „нова економска мисао значи читање старих

---

* sutovicm@gmail.com

књига” (Кругман, 2012:43). И „практични људи, који уображавају да су потпуно по страни од било каквих интелектуалних утицаја, обично су робови неког покојног економисте” (Кејнз, 2013: 372), или неког другог „академског пискарала”. Историја идеја доводи до проучавања старих текстова и језика (Ериксен,2013:7), откривања старих и скривених конфигурација, ископавања читаве масе дискурса који се налазе испод наших ногу, одређивања система дискурса на којем и даље живимо, обавезно доводећи у питање речи које нам и даље одзвањају у ушима, мешајући се са онима које покушавамо изговорити. Тиме „је археологија (социологија - М.Ш.) као ничеанска филозофија, принуђена да делује као ударац чекићем” (Фуко, 2010:26). У најмању руку та освртања не само што могу бити у скромном смислу забавна, већ могу бити и поучна, и допринети да се одупремо *прокуристима* у издавачким кућама, које још увек, како је Карл Маркс писао на самом почетку свог интелектуалног успона, тргују „добрим сиром и лошом литературом” (Маркс, 2009 [1837]:14). Свакако била би грешка заборавити на једног од последњих „универзалних учењака”, „оног који није желео да буде социолог, а јесте”, који је социологију увек, посматрао помало презриво, поменувши је у свом обимном раду само у два три наврата, с гледишта свог историјског материјализма као најзад пронађене формуле за тумачење структуре и развоја свих историјски познатих „друштвеноекономских формација”, К. Маркса (Мимица, 1998:25-26), који није патио од *националне таштинe* и *интелектуалне покварености*. Био је писац *критике* и социолог „ побуне”, *аналитичар* свакодневног живота и *синтетичар* антиципације *будућег*. Моралист, а не хедониста, хуманист, а не *пророк* и *демагог*. *Дијагноза* није *пророковање*, али јесте *дар* универзалних духова, посвећеника идејама, талената способног да склопи један огроман теоријски модел. Аутентичан и такорећи руком рађен, он садржи укупно убеђење, „ светлуцање генија”(И.Берлин), који је заузео изузетан просторни и временски став, и допринео откривању позитивне *цивилизоване* функције критике, која може да се уздигне до најузвишенијих мисли. Маркс је био марксиста из прве руке, а по темпераменту није био сатрап, попут „тројства зла” (Лењин,Троцки,Стаљин), који су у име *homo sovieticusa* угњетавали и гурнули народ у терор, „што су од мучења, покоља и концентрационих логора начинили средство владања, што су опет везали за замљу сељаштво које је с муком поново проналазило своју вековну изгубљену слободу, што су покретали верске прогоне поред којих су они Неронови и Диоклецијанови постајали помало порочне дечије игре” (Волков, 2010:5-6). Насупрот њима, Маркс није глумио великог војсковођу, а био је велики „глумац”, нити је процењивао „наручито вредности крви”, описујући марксистички рај на земљи са сузама у очима. Могуће, показивао је једну наивност у погледу људске природе, занемарујући њен егоизам, али је тешко поверовати да је толико био нереалан, као Троцки, који „посматра свет као податну глину за вајање најсавршенијих облика живота” у коме је могуће, просечан тип човека подићи „до висина Аристотела, Гетеа или Маркса”, изнад чијег би се планинског гребена издизали нови врхови (исто,29).

Маркс је првенствено био научник и ангажовани социјални теоретичар процеса капитала, његових целокупних облика, који је планирао да у IV тому

Капитала, завршном делу напише *историју теорије* (Маркс, 1979:18). Нажалост, ова замисао, остала је само као назнака у предговору, и није реализована. Тиме је историја социологије, и историја идеја остала ускраћена, сиромашнија за још један Марксов „дар”. Јер „Маркс човек и Маркс социјалиста јесу једно” (И.Л.Хоровиц). Неспорно, Маркс је био антикапиталистички интелектуалац, човек снажних уверења, који је итекако знао оно, на шта указује антрополог Бруно Лутар: „ Научно је само оно што заувек раскида са идеологијом”. Као што је и „чист мит само идеја о науци очишћеној од сваког мита” (Лутар, 2010:115). Маркс свакако није раскинуо са епистемологијом. Његов успех, и његов неуспех морају се објашњавати истим начелима и истим узроцима. Он није одузео себи лакоћу епистемолошког реза. То не значи да његова објашњења не вреде бог зна колико, нити да се морамо одрећи његових класичних политичких идеала о стварању историје и тенденције целог модерног друштва. Како би рекао Ниче, „ О великим стварима човек треба или да ћути или да говори узвишено: узвишено те ће рећи цинички или невино” (Ниче, 2012:41). И сам Маркс бавио се преоцењивањем вредности пре Ничеа, али о великим стварима није ћутао, о њима је говорио узвишено, дакле *цинички* и *невино*? То му није престављало проблем у коме није било места за симболичке шале или друштвену учтивост према моћи, похлепи и капиталистичкој разуданости. Није био *шпекулант* и могао се увек суздржати од „лаке и слатке зараде”, у којој има понајвише дилентализма интелектуалаца, и бахатости скоројевића чији је животни позив „ бити господар света ” (Белфорт, 2008:5). Марксу није била жеља да буде један од њих. Али је хтео указати на њихов *положај* и дати *објашњење* за такво, господарење које почива на све већем *осиромашењу* других. Оно је савременом глобализацијом достигло невероватно *безобразни* ниво, чиме је само емпиријски потврђена Марксова друштвена *дијагноза* о похлепи и експлоатацији капитализма, једног у основи бездушних система друштвене неједнакости, нажалост, блиског карактеру огромне масе људи. Маркс, у суштини јесте био *антикапиталист* али не и *антизападњак*. Колико је желео пропаст царској Русији, толико се дивио америчком сну „џиновској револуцији” у коме је било још мноштво социјалистичких фермената (Хосфелд, 2014: 115). Да парафразирам Ничеа, Марксов *научни метод* није победио *Марксову науку*. Марксу је од свега другог, било важније да она буде приступачна читаоцу, мада је био свестан опасности, коју није могао отклонити, да његов *аналитички метод* може уплашити читаоца да продужи даље, зато што не може наћи одмах све на *почетку*. Зато, читаоца који тражи *истину*, „за сваки случај”, Маркс упозорава и указује да буде приправан. Јер „нема широког друма који води у науку, и само они који се не плаше умора од пентрања по њеним стрмим стазама имају изгледа да се попну на њене светле висове” (Маркс, 1979 {1872}:26). Цењеном грађанину, упућивао је уверење о својој оданости. Његова књижевничка савест била је несумњива, али не и лишена професорског и другог оговарања, а некад препуштена на милост и немилост кретенима, који, да се послужим речима из аутобиографије берзанског милионера са Wall Streeta Џордана Белфорта, (2008:6), изгледају као да су изникли „ из жарених дубина самог пакла пословних кругова”.

Истраживајући те кругове, у условима полемичке атмосфере, Маркс заједно с Енгелсом, није прецизно употребљавао термин *капитализам*, позивајући се на „начин производње” или на „ буржоаску економију”, повезујући га са појмом неправде и експлоатације (Жесиа,2013:7). Без имало муке млади Маркс је указивао на владавину приватне својине која је уграђена у темеље републиканског устава, што републикански законодавци уопште нису крили. Маркс је ту увео и „једну теоријску шему која ни данас није изгубила на актуелности: закони и установе формалне демократије су само привиди испод којих и посредством којих се остварује власт буржоаске класе” (Рансијер,2013:9). „Запањујуће је с каквом осећајношћу су Маркс и Енгелс понекад могли да говоре о тој класи којој су се најдубље дивили и коју су истовремено презирали” (Хосфелд, 2014:92). Имало је у томе „нечег ненамерног блазираног”, као кад је млади Маркс који је већ важио „ за прави арсенал мисли и „критичара” заједно са својим ментором Бруном Бауером, кога је један пријатељ назвао „Робеспјејером теологије”, празником јахао на магарцима по Годесбергу, узнемиравајући пристојно бонско друштво, и сјајно се забављајући при помену филстара пруског бирократског града на Рајни имајући, могуће као Рајланђанин , на уму карневалску традицију сајма магараца (исто, 17,14,19,20). У својим рукописним белешкама за дисертацију, Маркс је писао о *времени карневала у филозофији*, који више нису имали проходан пут, с обзиром да се више „није захтевала интелектуална забава *полудуша* у кули од слоноваче, већ мишљење *комплетних војсковођа*” (исто, 20).

Међутим Маркс није оставио систематску теорију власти, нити оригинално и целовито дело о држави. Оставио је магловиту идеју о „одумирању државе” са ишчезавањем класних супротности. Свакако, он није био тип револуционарног језуите спремног на сваки нитковлук у интересу виших циљева револуције, иако је *Фирентинске љетописе* Николо Макијавелија назвао „ремек делом”, док је Ф.Енгелс о Макијавелију говорио „као једном од дивова Просветитељства” (Берлин,2000:104). Свакако Маркс није био политички романтичар, већ реалиста који је анатомију буржоаског друштва тражио у политичкој економији, ослањајући се у својим отворено политичким списима на сопствено непосредно искуство и писане и усмене извештаје веома бројних сарадника и посетилаца. Међутим, своју коначну теоријску анализу базирао је на објављеним материјалима и непобитно званичним подацима, позивајући се у *Капиталу* на опсежну библиографију, безброј напомена, како повремених навода класичне литературе, тако и извора савремене и економске теорије, али и коментаре и списе из дневне штампе, парламентарних Плавих књига које садрже истраживања и извештаје о јавном мишљењу , која често укључују живописне анегдоте. Тиме је *Капитал* утицао не само на будућност друштвене историје, него је поставио битан преседан (Томпсон, 2012:54-55).

Тај начин истраживања бавио се укупним друштвеним структурама компаративно, покушавао је да уопшти типове историјских феномена, и да на систематичан начин повеже различите институционалне сфере друштва, доводећи их у везу са преовлађујућим типовима мушкараца и жена. Ова, како их је Рајт Милс назвао, *макроскопска* истраживања (подвукао М.Ш.) имала су поштова-

ња вредну историју, досежући до значајних висина, и опсега светског историчара, у делима К. Маркса, М. Вебера, Р. Михелиса, Г. Зимела и К. Манхајма (Милс, 2013:562). И као што је Џон Рид (John Reed) извештава Америку о раној фази бошљевизма, а Жан Жак Русо озаконио Француску револуцију, Милтон владавину Кромвела (Cromwell), тако и Маркс у поједностављеној форми озаконјује Руску револуцију (исто, 619). Усуђујем се рећи, Маркс је озаконио и (пост)комунистичку глобализацију „запослене сиротиње” и „нултног часа”, са којом се суочава слободно (научно) социолошко истраживање. Његова политичка економија, с обзиром на природу предмета који обрађује, изазивала је против себе „најжешће, најситничарскије и мржњом задојене страсти човекових груди, фурије приватног интереса”, у коме на пример „англиканска црква радије опрашта напад на 38 од 39 њених правила вере него на 1/39 њених новчаних прихода” (Маркс, 1979 [1867]:17). „Поп остаје само још миропомазано њушкало земаљске полиције...” а „да је *финансијска аристократија* постала бонапартистичка” (Маркс, 2011 [1852]:123, 99). Ово су знаци и глобалистичког времена, повратка у структуре 19.века, капитализма економски опасног система, који прогресивно концентрише енормно богатство у рукама један осто светске популације „социјалних олигарија”, драстично погоршава социјалне неједнакости, доводећи у велику опасност одрживост демократских система, и доприноси узнемирујућем незадовољству (Т. Пикети, *Нин*, 12.02.2015:20) који се не дају прикрити, како би Маркс рекао, ни „пурпурним огртачима ни црним мантијама” (Маркс, 1979:18), нити опчињености социологије антимарксистичким верзијама. И најпрестижнији амерички Универзитети „Харвард и Станфорд дугује извињење због академске преваре и загађења готово целог поља руских социолошких студија за време хладног рата” (Лофтус, 2013:34). Данас дух је поново проговорио из трезора банке (Маркс), а есхатолошку безалтернативност капитализма управо са највише жара бране бивши марксисти. Тако у снажној плими антимарксизма мало ко примећује „да је нестанак социјализма у Европи угрозио и објективност антимарксистичке мисли. Лишена опасности с лева, десница је изгубила осећај за реално”, а југословенска хуманистичка интелигенција, која је увек теже подносила победу од пораза и лако се губила у тијумфу довела је мисао о друштву у „епистемолошку хаварију” (Куљић, 2013:117).

Савременици Маркса, чији је циљ био, откривање закона економског кретања модерног друштва, фаза његовог природног развика које се не могу прескочити, нити укинути наредбама, али чије се порођајне муке могу скратити у ублажити, оптуживали су за метафизичко третирање економије, ограничено критичко рашчлањивање, само постојећег, за строго реалистички метод истраживања, хегеловску софистику, немачку дијалектику у рђавом смислу речи (Маркс, 1979:23). Као што знамо Г. Хегел је био Марксов учитељ, и његов непријатељ. Па ипак, Маркс је критиковао досадне, претенциозне и осредњашке епигоне, коју су водили главну реч у образовној Немачкој, уживајући да с Хегелом поступају као са „липсалим псом” (Маркс, 1979:25). Чак је власт у старијим годинама, 1841, на Берлински универзитет довела Фридриха Шелинга, именујући га за професора филозофије, како би „покушао искорени-

ти грозницу хегелијанства за коју су неки мислили да је захватила немачки интелектуални живот као колера”. Приступној беседи, присуствовало је много људи, укључив С. Кјеркегора, Ф. Енгелса (Марксовог мецену и саборца – М.Ш.) и М. Бакуњина. Али „лек против хегелијанства није пронађен” (Кричли, 2013:161), као што није пронађен, ни лек против марксизма, и Марксових идеја, које по процени неконвенционалног америчког теоретичара образовања, који живи у „стомаку звери”, и бори се против неједнакости и сиромаштва, Питера Мекларена, доживљавају у влади „америчке тестоманије” ренесансу на Западу (*Политика*, 12.10.2013:08). За њу би могао бити кључан, како би казао Томас Ман (Thomas Mann), савез конзерватне идеје и револуционарне мисли друштва, и то „тек онда када Карл Маркс буде читао Фридриха Хелдерлина” (Fridrich Hölderlin), сусрет који би се могао одиграти, при том је додао, „како једноставно упознавање мора остати неплодно” (Ман, 2012:213). Та неплодност не може се разумети ван промоције вредности капитализма, у коме управо Маркс, слови за његовог „заклетог непријатеља” (Чанг, 2013:37), и одбацивања комунистичке утопије, где сви они што „су за длаку избегли лењинизам”, после рушења Берлинског зида, који симболизује пад комунизма, победнички саопштавају, „тријумф либерализма, капитализма, западних демократија над јаловим надама марксизма” (Латур, 2010:23). Нешто раније, данас много слављен, деголовац Мишел Фуко, који је помогао совјетске дисиденте, на предлог једног младог милитанта да говори о Марксу плануо је :„ Да ми више нико не прича о Марксу! Више нећу да чујем за тог господина, никад. Обратите се онима чији је то посао. Који су плаћени за то. Који су чиновници тога. Ја, ја сам сасвим завршио с Марксом”. Треба ли додати „ да су сви Фукоови ставови (били) на америчкој страни ” (Ерибон, 2014:327,322). Како би приказала добробит слободног отвореног друштва, ЦИА је у тајности „потрошила стотине милиона долара привлачећи европске интелектуалце склоне левичарењу”, с циљем „да се они убеде да су САД и земље слободног света уметнички много атрактивније од Совјетског Савеза” (Шуваковић, 2013:03).

Тако је на почетку последњег предавања (22. IV 1969.) неомарксистичког критичара Теодора Адорна, након што је позвао полицију да удаљи студенте који су окупирали *Институт за друштвена испитивања*, и због присуства судском поступку вођеном против једног бившег студента Ханса – Јиргена Крала, који је био *cause célèbre* радикалне левице тог времена, дошло до инцидента у коме су се два студента попела на катедру и захтевали да изврши самокритику. Док је један записао на табли: „Пустимо ли Адорна да и даље блебеће, капитализам никад престати неће”. Затим су га опколиле три студенткиње и оголивши своје груди засуле цветним латицама, изводећи неку врсту еротичког акта. Очајан и узнемирен Адорно је побегао из сале и никад више није био у стању да настави са својим предавањима. Нешто касније (6.08.1969) изненада је умро од срчане капи (Кричли, 1913:196-197).

Радикализација студената и драматично ширење социологије, обзнањивањем потреба нове социолошке публике, „радикалне социологије”, поставила је Маркса и марксисте у само средиште, омогућивши академским социолозима да новој публици говоре о социјалној борби и преображају друштва, које за

Маркса није било „чврст кристал, већ организам који се може преображавати и који се стално налази у процесу прображавања” (Маркс, 1979:18). Већ на почетку успона „нове” глобализације – М.Ш., *Америчко социолошко удружење* (1965) у програм свог годишњег скупа уврстило је пленарну расправу речитог (ничеовског – М.Ш.) наслова „превредновање Карла Маркса”. У тумачењу историје социолошке теорије Маркс је добио важније место и све чешће се појављивао у студентским уџбеницима као „први велики радикални социолог”. „Канонизација Маркса изискивала је промену садржаја социологије али не и мењање замисли теорије”. Само се умножавала коментаторска социолошка литература и нова издања и избори из Марксових дела (Конел, 1999:367). Супротност између „теорије сукоба” и „теорије консензуса” постала је уџбенички клише, које симболизују класици Маркс и Г. Зимел, насупрот Е. Диркема (исто, 364; в. Vroom, 1981). Чак је амерички председник Џон Ф. Кенеди у присуству издавача америчких медија, желећи да политичком новинарству оплете лаворов венац, изнандивши многе, почео да говори о Марксу, који је 11. година од 1851 до 1862, био уводничар америчких дневних новина *New York Daily Tribune* које су излазиле пре лондонског *Times*-а, подестивши да би се историја друкчије одвијала, да је тадашњи издавач листа Хорас Грили, боље опходио и боље плаћао немачког коресподента (*Нин*, 12.06.2008:68). „Трибуне” је била најутицајнији часопис у САД и вероватно и најтиражнији на свету у коме је Маркс био један од осамнаест иностраних дописника, радећи за једну фунту стерилинга по недељном прилогу, а од 1853. године због омиљености код читалаца хонорар по чланку повишен је на две фунте. Америчке читаоце Маркс је изванредно информисао о европским приликама, британској колонијалној политици и социјалним проблемима о експропријацији земље од сељака у Енглеској и Шкотској, о ирској беди, о покрету чартиста, борби за десеточасовно радно време. „Они су, заузврат, могли да осете да их у Европи разумеју када их је уверавао да су сужњи Европе, колико су могли, у Сједињеним Америчким Државама увек налазили спасоносно уточиште” (Хосфелд, 2014:101).

Маркс се у тим уводницима током 1853. углавном бавио тада врло актуелним *источним питањем* које је постало „магарећом ћупријом европске дипломатије”, позивајући европске демократије да потпомогну „организовање једног независног словенског царства наместо онемоћале, иструлеле Високе Порте” (в. Шутовић, 2008:330-332). При том, није пропустио прилику, да се још једном снажно обруши, на свог главног непријатеља, (православну и царску) Русију (Хосфелд, 2014:101). Осим, писања сталног фелтона, Маркс је, учтиво размењивао писма с америчким председником Абрахамом Линколном, а од очева америчке нације који су потписали *Декларацију о независности*, до Линколна и Френклина Рузвелта (Frenklin Roousvelt) „постоји заборављена економска и политичка линија на којој су Карл Маркс и Абрахам Линколн на истој страни, као противници слободне трговине енглеске економске теорије и ропства” (Рејнерт, 2010:118). И то показује колико се из Марксових дела може појмити историја идеја деветнаестог века; и колико је Маркс нагон за сазнањем био импресиван упркос томе, како описује у разним писмима, што је за

време писања *Капитала* (1860-1866) патио од „одвратног катара, очног запаљења, повраћања жучи, реуматизма, акутних јетрених болова, кијања, вртоглавица, непрекидног кашља и опасних црних приштева”. Запаљење плућне марице и тумор на плућима коначно му је дошао главе. Марков крај био је доста миран, заспао је у једној наслоњачи и како је у свом посмртном слову са ненамерном прозаичношћу рекао Ф. Енгелс: „Четрнаестог марта (1883), у четврт до три поподне највећи живи мислилац је престао да мисли”. Његов гроб у северном делу Лондона дуго је био место ходочашћа, а као украсни натпис златним словима, уклесана је Маркова чувена 11. теза о Фојербаху: „Филозофи су само на разне начине тумачили свет, питање је, међутим, како га променити”. Маркс је 4. јула 2005, огромном већином гласова, на гласњу које је обавио 4. Канал Радија ББЦ проглашен за највећег светског филозофа (Кричли, 2013:171). Себе није сматрао социологом. Његов рад је био и сувише широк да би био обухваћен само појмом социологије, иако је неспорно да у Марковом раду постоји социологија, и да под његовим утицајем постоји стални ток марксистичке социологије, али и непријатељски игнорантски однос према његовој теорији, тако да је негативна реакција на Марков рад била једна од главних значајки у обликовању већег дела социолошке теорије (Ritzer, 1997:21; в. Guetney, 1981.). „Добро је имати разноврсност марксистичких теорија”, како је записао Ирвинг Луис Хоровиц, у *уводу у дело Рајта Милса*, „јер омогућавају дијалог без кога би живот постао тривијалан и безначајан. Оно што је боље јесте критичар доброг. Дијалог је здрав сам по себи” (Милс, 2013:29).

Поготову дијалог с Марксом, кога треба читати, с добро заоштреном оловком, као посебног мислиоца за инвентар политичког света, и света глобализације, кога не можемо несумњиво помиловати, нити осудити у политичком процесу који најчешће против њега воде они који га воле или они који га мрзе, не размишљајући о том, да парафразирам познатог пољског песника и есејисту Адама Загајевског, какав би био *интелектуални 20. век да је Маркс у осмој години умро од шарлаха?* Да нема Маркове ренесансе за ренесансом, као што заситурно на Западу нема ни једне озбиљне књижаре без његових дела. Марков *Комунистички манифест*, уз Платонове *Дијалог*е, гомиле мемоара бивших председника, може се видети и у купатилским библиотекама америчких кућа (Симић, 2013:23). Порука *Манифеста* није само комунистичко *превратничка*, већ у суштини *глобалистичка*, дата у пароли „пролетери свих земаља уједините се”, чији је циљ изградња *заједнице* у којој би *слобода појединца била услов слободе за све*. И према утицају, Маркова мисао је глобална, и скоро да нема кутка широм земаљског шара, где нема тог утицаја.

Незадовољан фрагментима Хегелове филозофије, чија му се „гротексна планинска мелодија није свиђала”, Маркс је прешао да идеје тражи у самој стварности, јер, „док су богови раније боравили изнад земље, сада су постали њезино средиште”. Стога је себи на почетку дао задатак, да још једном зарони у море, са намером да открије духовну природу, нужну, конкретну и чврсто заокружену као и телесну, да више не просјачи овде – онде, већ да на светлост дана изнесе чисти бисер, спајајући уметност и знање (Маркс, 2009:12-13). Већ

у писмима Ругеу из 1843. године Маркс каже: „Пао је раскошан огртач либерализма и најодвратнији деспотизам стоји у својој потпуној голоотињи пред очима цијелога свијета”, (као што и данас стоји *глобалистички деспотизам* – М.Ш.). Комедија коју деспотизам проводи над нама, према Марксу, опасна је и за њега самог „као што је трагедија била опасна за Стјуарте и Бурбоне”. Та комедија већ би била револуција, тим пре што је држава „сувише озбиљна ствар да би се од ње могла правити лакрдија”. Наши *државни лакрдијаши* уопште се не обазире на Марксово поимање људи као духовних бића, слободних људи – републиканаца, којим тек поново треба пробудити, осећање властите вредности, слободе, с обзиром да су барбарска столећа произвела и у савршила консеквентан систем „чији је принцип *обешчовјечени свијет*”, у коме се искориштава „ово животињско царство” којим се влада, јер „владање и искоришћавање јесте *један* појам, овдје као и свагдје” (исто, 27-30).

Садашња фаза капитализма успоставила је политичку парализу (Т. Али), па се и сам Маркс узима у „*службу одбране капитализма*”, као „један од првих људи који је схватио значај ограничене одговорности за развој капитализма”, као система који ће омогућити покретање великог износа капитала неопходног за нове индустријске гране, смањујући ризик коме су се излагали појединачни улагачи. Кад је још 1865. Маркс писао о томе, док је берза још увек била узгредна радња у капиталистичкој драма, он је визионар (али и пророк) назвавши предузеће с ограниченом одговорношћу „највишим досадашњим ступњем развоја капиталистичке производње”, видевши у њему само „прелазну фазу” ка социјализму, раздвајањем управљања компанија, од имовине (власништва), елиминацијом капиталиста без угрожавања оствареног напретка у капитализму. Али „Марксово предвиђање да ће нови капитализам заснован на компанијама са ограниченом одговорношћу утрти пут социјализму није се остварила”, мада је показао невероватну способност пророка (социолошке прогнозе – М.Ш.) предвидевши да ће „нова институција опште ограничене одговорности увести производне снаге капитализма у једну нову раван” (Чанг, 2013:34-38).

Све то указује како *социолошка имагинација* даје свој квалитет свему оном по чему Маркс интелектуално бриљира (Милс, 1998:8) у жудњи за „сликом великог формата”. Социологија у његовим рукама је „један енциклопедијски подухват”, Маркс је сама персонификација деветнаестовековног радикализма (Низбет, 1999:44) у коме су опште концепције о друштву повезане с историјским излагањем. Он је несумњиво био луцидан економиста, исто онолико колико и друштвени и политички теоретичар, кога много више поштују социолози, него економисти, осим уколико и сами нису марксисти. Тако да је Марксово објашњење друштва и друштвених промена, као и марксистичка теорија државе још увек од интереса за друштвеног и политичког теоретичара (Пламенац II, 2006:280-281). „Класични марксизам представљао је централну снагу у развоју савремене социологије” (Милс, 1998:35). А „заправо, неки од најважнијих радова о глобализацији написани су из марксистичке перспективе” (Рицер, 2009:69). Маркс је предвидео глобално ширење капитализма (исто), (све више осиромашење пролетеријата, али и премештање центра светске моћи у област Пацифика), чији је заштитни знак и данас „слободна” међународна тр-

говина, и „закони о слободи информисања”. Велики број информација није „наиван” проблем, већ од великог броја сирових података ствара политичку чињеницу, и како број информација расте, контрола постаје све више централизована (Сенет, 2007:141), уз неслућену централизацију капитала коју је као тенденцију сам Маркс дијагностификовао. Иза њега стоје, како пише у својој исповести Џон Перкинс, „убице економија”, „високо плаћени професионалци који обмањују земље широм света и узимају им милијарде долара. Користе се лажним финансијским извештајима, намештеним изборима, подмићивањем, сексом и убиствима”. „Они играју игру колико и империје, која је попримила нове, застрашујуће димензије у данашње време глобализације” (Перкинс, 2012:7). Ово братство „корпорацијских, владиних и банкарских главешина”, чији је циљ глобална империја (исто, 8) Паркинс је добро познавао, био је „један од њих”. Маркс, напротив није. Он се није осећао попут Мојсија с каубојским чизмама, или безобзирног Хуна, лукаве лисице или послушног пса како се понашају уврнути млади брокери у функцији глобализацији које опслужују бордели, илегалне коцкарнице, ноћни клубови, разуздане забаве где се стриптизете и курве сматрају почасним гостима, а љубав води „под ведрим небом, попут животиња у сеоском дворишту” (Белфорт, 2008:51,61,46,55). Глобализацијом, ово лудило изгледа као савршено нормална ствар, као што се нормализује и интелектуална проституција конвертита, Марксу сасвим страна, у којој чак и „социолошка удружења” делују као експозитуре, обавештајних заједница, разни аналитичари, саветници, људи из сенке, пропагандисти, идеолози, индоктринатори, скупљачи новца и продавци „магле”. Стари идеолози с праксом само су променили задатак. Уместо Маркса и у Србији пада у очи настајак нових светаца. „Једни имају Св. Николаја Велимировића, други Св. Зорана Ђинђића, трећи Св. Милована Ђиласа, а четврти Св. Радована Караџића или Св. Слободана Милошевића: фигуре су различите, а начин обожавања исти” (Богдановић, 2013:13). Јуче се обожавао комунизам, национализам, данас неолиберализам и глобализација, у новом кључу ждановистичке партијности и изокренутог корена теорије *завере*. Тако се „иза сваког жбуна параноидном духу привиђа УДБА,(а) приче о ЦИА сматрају се комунистичком ујудурном” (исто,55).

Још од 1947.године, млада ЦИА, ослањајући се на изузетно утицајну мрежу обавештајног особља, који чине политички стратези, корпоративни естаблишмент, старе студенске везе са врхунских америчких Универзитета (*Харвард, Принстон, Колумбија, Браун, Пенсилванија, Корнел, Дартмур, Јејл*) стварала је „конзорцијум” са двоструким задатком да „пелцује свет од заразе (Марксовог М.Ш.) комунизма и да олакшава усвајање интереса америчке спољне политике у иностранству”, тако да је у послератној Европи било „веома мало писаца, песника, сликара, историчара, научника или критичара чије име на неки начин није било повезано са овим тајним предузећем”, све у „име слободе изражавања” кроз огроман арсенал културног оружја часописа, књига, конференција, семинара, уметничких изложби, конкурса и награда. Инстинктивно користила је свако ђубре, само ако је било антикомунистичко” (Саундерс, 2013:17,18,49). Парадоксално, америка је финансирала и *титовски кому-*

низам, који је наводно баштинио Марксов хуманизам, називавши га „национални комунизам” или нека врста „голизма” или „протестанског” стаљинизма, инструментализованог у функцији подривања и дезинтеграције совјетског монолита (в.Шутовић,2009). Само три деценије касније, кад је Маркс ишчезавао као класик, а неомарксистичка теорија проглашена „мртвом”, глобална финансијска олигархија, на тајном састанку у Светској банци (1985.) расправљала је о моделу социјализма у Југославији као наводној препреци у ширењу нових економских трендова и успостављања стандарда прилагођеним интересима великих монопола и профита, о чему је говорио и учесник скупа Ноам Чомски (*Печат*.312/2014:25-26), „критичар” америчког глобализма. Југославија је послужила као лабораторија за стварање сукоба, дезинтеграције државе и била је основа за тестирање на живим људима, заморче попут *пацова*, жртва глобализације и унутрашње ароганције.

Глобализација јесте врло спорна „новина”, и неки уз обиље економских детаља, тврде, да је она једноставно проширила мултинационалну корпорацију од половине двадесетог века (Sklair, 2002). Међутим, они који су поседовали садашњицу у новом свету неограничене доколице, видели су будућност знатно јасније од било које левичарске секте која се позивала на Марксово наслеђе, реорганизујући друштвени живот не само да би задржали контролу, већ да би је појачали, при чему је модерна технологија послужила као средство доминације над слободним пољем изобиља и доколице о чему су револуционари маштали претходних пет стотина година (Маркус, 2013:55). Кинези, код којих још наводно влада социјализам, можда ће само преузети палицу, коју су раније држале америчке мултинационалне корпорације, тако да се суштински ништа неће променити, у чудном и веома отуђеном свету за већину људи, на шта је Маркс залажући се за еманципацију људи, еманципацију човека, јасно указао. И даље како би Маркс рекао: „Бог *практичне потребе и себичности јесте новац* (...) то је човјеку отуђено биће његова рада и његова опстајања, и то туђе биће њиме влада, а он му се клања (...). Његов бог само је илузорна меница” (Маркс, 2009:71). Ова илузорност с глобализацијом је доведена до апсурда осамдесетих година 20. века, проналаском „светог грала” који се звао „максимализација тржишне вредности акција” уз сразмерно награђивање менаџера према износу које могу донети акционарима, за шта је први услов максимално увећавање профита како се тврдило, немилосрцим смањењем трошкова: издатака за плате, залиха, улагања, броја руководиоца средњег нивоа. Затим подела профита на дивиденде акционарима и поново улагање у откуп на берзи већ пласираних акција. Овај свети савез између професионалних менаџера и акционара у потпуности је финансиран истеривањем свих других актера у животу предузећа, нимилосрцим кресањем радних места, пребацивањем пословних погона у земље где су плате и наднице мале (Кина, Индија), притиском на владе да смање пореске стопе на добит у земљи компанија, тражење више субвенција, уз претњу пребацивања пословања у земље с нижим стопама пореза, смањење набавних цена. У том наизглед буму и експанзији корпорација битно је увећана неједнакост дохотка, огромна већина становника САД и Велике Британије могла је уживати у привидном просперитету само позајмљу-

јући новац, задужујући се по дотад невиђеним камтама (чему је дошао крај 2008). (Феномен који је Маркс већ описао у Капиталу као надувавање балона који мора на крају да пукне – М.Ш.). Заправо максимализација тржишних вредности акција наноси штету компанији, али и привреди у целини, не само што је погрешна, већ је и неефикасна, и како је Џек Велч (Jack Welch) дугогодишњи предсеник компаније „Dženeral Elektronik” коме се приписује ауторство израза „акционарска вредност”, који је први пут употребио у свом говору 1981, недавно признао, акционарска вредност је вероватно „најглупља идеја на свету” (Чанг, 2013:41-48). Нажалост, неолиберална политика у Србији, још увек се слепо држи тих идеја као светог писма. Она још није у стању да направи оно, што Ха Џун Чанг, професор са *Кембриџа* који ужива у парадоксима и побијању митова, назива први корак ка разумевању капитализма, који значи превазилажење мита по коме постоји нешто што се објективно дефинише као „слободно тржиште”. По њему, „слободно тржиште не постоји”, јер свако тржиште има правила и границе које сужавају слободу избора. Стога „раскид са илузијом објективности тржишта први је корак на путу ка разумевању капитализма” (исто, 22,21,32).

„Стара изрека каже да економисти знају цену свега, али не знају вредност ничега” (Кругман, 2012:5), отуда није претерано рећи, да је први корак у разумевању капитализма и експанзије његове глобализације, заправо „поновно” читање Марксовог *Капитала*. „Персеју требаше маглене капуљаче за борбу против чудовишта. А ми навлачимо маглену капуљачу преко ушију и очију да бисмо могли порицати да чудовиште постоји” (Маркс, 1979:14,17).

Управо зато, постављање питања, има ли Марксова теорија било какав значај у посткомунистичком свету, после рушења социјализма, где се глобализација може посматрати и као последица пропасти комунизма, можда се чини сувишним, што се најбоље види у бившим социјалистичким државама које су постале кључне дестинације капиталистичко (глобализацијског) експанзионизма (Рицер, 2009:69). У Марксовом смислу глобализација представља „велику светско историјску чињеницу”, која се по Марксу појављује два пута, „један пут као трагедија, други пут као фарса” (Маркс, 2011:9). И глобализација би се могла посматрати као својеврстан „повратак” у другу половину 19. века, „слободне трговине”, „кретенизма парламента” (Маркс) и империјализма, у које је колонизација, како је писао Маркс у *Капиталу*, „чиста филијала берзе” (као што је и данас глобализација чиста филијала Њујоршке берзе – М.Ш.) у чијем су интересу европске силе поделиле Африку (касније Азију). „Африка је”, каже Маркс, „директно дата под закуп компанијама” (Маркс, 1979:1891). Данас се менаџери *хеџ фондова* (посебна врста инвестиционог фонда) понашају „као да су дошли право из деветнаестог века, тог златног доба неодговорне шпекулације” (Сол, 2011:195). Наше доба глобализације, како Џон Ралстон Сол, који говори о *пропасти глобализма и новом преобликовању света*, више пута напомиње „подсећа на касни деветнаести век”. Па, „ако су мулти националне корпорације стекле неке особине империја (а јесу), можда је на сцени и стара последица да колоније коштају више него што вреде” (исто, 230,31). Оно што је битно утицало на степен глобализације (националну

отвореност) јесте политика, а не технологија. Пре једног века, у *суштини* свет је био *знатно* глобализованији, него што је то био између шесдесетих и осамдесетих година 20. века, мада је поседовао инфериорне технолошке комуникације и саобраћај (Чанг, 2013:69-70). Или, како је писао Маркс још у *Осамнаестом бримеру Луја Бонапарте* (1852), чијих је неколико страница, како каже у својој аутобиографији Клод Леви – Строс, увек прочитао, пре него седне да пише (Стинчкомб, 1999:253); „Уместо да само друштво извојује себи нову садржину, изгледа да се држава вратила свом најстаријем занату, безочно отвореној владавини сабље и мантије”, где „шљам буржоаског друштва најзад образује *свету фалангу реда*”, а неумерени јунаци попут Луја Бонапарте, појављују се као „спасиоци друштва”, док на страни пролетеријата, (слично као и данас, не само париског – М.Ш.) „није био нико до он сам”. Развио се „страховит паразитски организам”, бирократске државне машинерије, која се као нека мрежаста опна обавија око француског друштва и зачепљује му све поре (Маркс, 2011:13,21,19,116). Бирократски *тоталитаризам* глобализације, то зачепљење, довео је до крајњег апсурда. „Слободна тржишта нису била та која су произвела слободне људе” (Сол, 2011:40). Нити је данашњи капитализам у складу са слободама и правима човека, није ни најбољи ни једино могућ, упркос смишљеном и лажном дискурсу о капитализму. *Бизнис никада није био у љубави* са социјалним уговором и социјалном државом. Традиционални „мафијашки принцип” још увек није напуштен, нити је ограничена моћ његове пустоши и моћ *плутократије*. Наша друштва како каже Ноам Чомски (не)крећу се према *плутократији*, она су већ *плутократска* (М.Ш.) и никада нису престајала бити. Ту много не помажу ни *просеравања* интелектуалних *снобова* какв је и Ноам Чомски, критички *украш* америчке *глобализоване империјалне плутократије*. Она допушта себи и такав луксуз у виду Чомскијеве *иконе*, који се јавно *хвали*, чак у сред Ватикана, да, не постоји политичар који је икада обратио пажњу на оно, што он *пише*, *каже*, или *ради* (Нин, 6.02.2014:25)? Тиме, не желим рећи да су запажања Чомског који се данас цитира колико и Маркс, мање значајна или бесмислена, али би хтео скренути пажњу да је владавина најбогатијих која се одувек дефинисала као *плутократија* данас толико очигледна, да је глупо доказивати њено постојање, као што је исто тако очигледно, да Чомски није сиромашан, да има лагодан статус интелектуалног *суперстара* „*критичара*” глобализације од кога њене креаторе ни најмање не боли глава, с обзиром да и његову критику доживљава као легитимни део њеног благослова похлепе, која је чак била незамислива ни њеним најимагинативнијим сањарима. За разлику од Маркса, Чомскојеве идеје немају значаја за јавну акцију, он критикује фасаду америчке спољне политике, али не критикује капитализам, нити је његов *статус* дефинсан њоме. Јер, „Американци су понекад вешто давали потпуну слободу критичарима у појединим часописима које је тајно финансирала ЦИА, да би се `опрали` од свих могућих оптужби за `колонијализам`” (Шобе, Мартен, 2014:268).

Напротив, и глобализација, није ништа друго, него еуфеминизам за неоколонијализацију, нови варваризам узрокован универзализирајућом претензијом капитализма (в. Mézáros, 2011), идиотизам човека и експлоатацију људи.

Експлоатација људи и „робовање капиталу” (данас више него икад пре) су кључни појмови Марксове критике капитализма, који се после пада совјетског комунизма, слободније него икада, завлачи у сваки кутак земљине кугле (Рицер, 2009:68). Неки попут Карла Попера, сматрају, да је Марксова „критика капитализма била ефикасна углавном као морална критика” и да „оно што објашњава Марксов утицај јесте његов морални радикализам”, који је сам по себи пун наде и још увек жив. Као таквог треба га сачувати, и спречити да пође путем којим је његов политички радикализам морао ићи. „Научни” марксизам, према Поперу, „је мртав”. Али „његово осећање друштвене одговорности и његова љубав за слободом морају преживети” (Попер II, 1993:253-254).

Многи узимају као чињеницу, да је Маркс залажући се за глобалну акцију „пролетери свих земаља уједините се” и „конкретну утопију” једног магловитог концепта глобалне будућности, изградње „слободне асоцијације, заједнице у коме ће слобода појединца бити услов за све”, ипак, мало рекао о комунизму, и да се његова пророчанства о доласку бескласног друштва нису испунила. Вође глобализованог капитала, у предвечерје слома „реалног социјализма” славодобитно су обавештавале да ће „социјализам завршити на сметлишту историје” (Р. Реган). Ништа бољу судбину нису предвидели ни за Марксове идеје. Гуру *отвореног друштва* (друго име глобализације – М.Ш.), К. Попер, иако је сматрао да „сви модерни писци дугују Марксу”, чак и када то не знају, нарочито они који се не слажу с његовим доктринама и одао му признање за искреност, отворено мишљење, смисао за чињенице, неповерење према вербализму, борбу против хипокризије и бирократије, жељу да помогне потлаченима, таленат смисла за теорију, и бескрајни напор да „искује оно за шта је веровао да ће бити научно оружје у борби за добробит велике већине људи”, као и интелектуално поштење које га издваја од многих његових следбеника, веровао је упркос Марксовим заслугама, да је он „лажни пророк” (Попер, II, 1993:102). Према Поперу, све што је остало од Марковог учења јесте Хегелова политичка филозофија „која својим марксистичким украсом, прети да паралише борбу за отворено друштво” (исто, 238).

Међутим, Маркс је имао изванредно разумевање живе историје дана, јасно проницање у догађаје када се они одигравају, изучавао је прошлост, пратио је савремене догађаје у свим појединостима, скупљао материјал за будућу употребу, тако да га догађаји никад нису изненадили (Ф. Енгелс), као што га, верујем, глобализација уопште не би изненадила, која и даље, мање више, у суштини представља израз борби између друштвених класа, како би Маркс рекао у „оквиру једне привилеговане мањине, између слободних богаташа и слободне сиротиње”, док су велике масе продуктивног становништва, као у старом Риму, робови, који служе као пасивно постоље за те борце (Маркс, 2011:133) „глобализованог села”. Уосталом глобализација, свакако, Риму није била непозната. „Како је (у Риму М.Ш.) број обичног света, скоро искључиво састављеног од ослобођених робова, или њихових синова, постао незгодан, од њих су образоване колоније и тако је осигуравана лојалност провинција. Тако је успостављен проток људи из читавог света. Рим их је примао као робове, а одашиљао их као Римљане” (Монтескје, 2004:90).

Стога је Маркс као творац „аутономије социологије” и „социолошког детерминизма” (К. Попер), кога потписујем као „теоретичара глобализма”, скоро један век пре успона „нове” глобализације, као теоретичар и критичар капитализма, трагајући за његовом хуманистичком алтернативама, која се данас чини *потпуном утопијом*, предвидео да ће капитализам постати глобалан феномен, у коме су захтеви правде неспојиви са његовом логиком ширења. Напросто произилази, захтеви правде неспојиви су с логиком капитала (в. Callinicos, 2009). Поједини сматрају да „нови барбаризам”, који је стварност у источној Европи, и сада се јавља већ и на Западу, захтева стварање далекосежне алтернативе неуспешне политике с краја 20. века, неолибералистичком хегемону, и одбацују тезу о исцрпљености марксистичког пројекта, убеђени да су Марксове идеје, на почетку 21. столећа, актуелније више него икада (в. Kagarlitsky, 2009). Тако да Марксова теорија и „генијалан рад” (Ф. Енгелс), упркос урушавања Совјетског савеза, чије су наследнице и саме организовале експанзију *политичког капитализма*, као светског процеса, који данас можемо разумети и као досад невиђени *глобализацијски тоталитаризам*, као последицу пропасти комунизма, али и као његов узрок, нијесу завршили на „ђубришту пропалих идеја”, како су готово хорски понављали следбеници хегемоније неолиберализма, поготово социјалистички конвертити. „Човек би рекао да би их сама помисао да ће се у лимузинама визити поред редова мрзовољника што чекају супу испред јавних кухиња натерала да двапут размисле, али они само сањају о убитачној заради и томе како да новац из социјалног и пензионог преусмере на Вол Стрит да њиме коцкају” (Симић, 2013:78). Истина, Маркс није био коцкар, али би засигурно имао шта рећи, о пропалим градовима попут Детроита, са читавим напуштеним насељима, демолираним железничким станицама, банкама и болницама, обраслим у коров, и присутим ђубретом, призорима који се савршено уклапају у призор из неке земље опустошене ратом (исто, 75). Наравно, не би пропустио да се позабави и једном од највећих (не само) америчких привредних грана, „претварања некада разумних људских бића у наивне идиоте” (исто, 77). Глобализацијски кретенизам пружио би му преобилан материјал за анализу једног експеримента у „природним условима”, поражавајућег, тужног или мрачног. За његово разумевање није пресудно то, да ли сам ја или неко други понет Марксом, већ да постоји појединац кога он дотиче, непосредно и посредно. Постоје и све политичке борбе, које по Марксу нису „ништа друго него само облици појављивања друштвених сукоба, а демократска репрезентативна држава својим *еманципованим робовласништвом* само *спиритуалистичко-демократска илузија*” (Хосфелд, 2014:56-57).

Он се није задовољавао указивањем на беду радничке класе, већ је предлагао истинску научну анализу економских процеса који су за то одговорни, проширујући анализу динамике капитала у свету, који се потенцијално може безгранично акумулисати и концентрисати у бесконачним размерама, без природних граница. То се по Марксовом главном закључку може назвати „принципом бесконачне акумулације”. Стога и његово предвиђање апокалиптичког краја капитализма, што га је каткад доводило до брзоплетих изјава, и потребе да теоријски дискурс буде укрењен, што је могуће више, у потпунијим исто-

ријским изворима, али не искориштених могућности. Поготово, што Маркс „једва да је поставио питање политичке и економске организације друштва у којем би приватна својина била сасвим укинута”. Трагични тоталитарни експерименти спроведени у земљама у којима је приватна својина била укинута, показали су да „то сложено питање вероватно никад није било добро постављено...” (Пикети, 2015:21-22). Други су доводили у питање Маркову стваралачку снагу и оригиналност у сфери *социјалне науке и економике*, с обзиром да скоро ни једна његова економска теорија „не представља његово откриће” нити је потврђена у искуству, и није се одржала у савременој економској науци и социологији, што се показује на примеру његове теорије *радне вриједности* и теорије *вишка вриједности* (Вишеславцев, 2002:43).

Међутим, упркос ограничењима, марксистичка анализа, у извесном смислу остала је релевантна, и данашњи (не само) економисти, могли би се угледати на Марксов пример анализе невероватне концентрације богатства током индустријске револуције (данас глобализацијске експанзије М.Ш.). „Још важније, принцип бесконачне акумулације који Маркс предлаже садржи кључни увид који је ваљан за анализу XXI века као што је био у XIX...” (Пикети, 2015:22). Поготово, што је Маркс имао „чуло за стварност”, и нешто што је много оспоравано, и могло би се без претеривања назвати „чулом за могућност”.

Могуће, да његово разумевање данас, захтева да научимо да га поново читамо. Како би рекао Борхес: „... у сваком случају, нема шта да се пише. Морамо се задовољити с неколико нових гримаса” (Бернес, 2012:92). Артур Стинчкомб (Arthur Stinchcombe) професор социологије на *Илиноису*, у Марксовом *Осамнаестом бримеру* видео је узор за сваки озбиљан рад у друштвеним наукама, као пример „изврности која нам указује како социолошка студија треба да звучи” и „може показати како политичка социологија треба да изгледа” (Стинчкомб, 1999:249,252). То је показао, нешто више од пола века касније, и Макс Вебер, глас класичног либерала, а у исто време и „најпрефињенији ревизиониста класичног марксизма” (Милс, 2013:580). Дијалог ова два класика који су с различитих полазишта дошли до спознаје о крају капитализма, био је божански дар за социологију, тако да су социолошки *пигмеји* могли се ослонити на рамена ових дивова, који сами нису избегли усуд својих савременика, који их нису сматрали горостасима. Вебер је назначио да многи модерни интелектуалци осећају потребу да своје душе опреме „провереним, правим антиквитетима” (исто, 184). То превазилази моју знатижељу, али не умањује уверење да су Маркс и Вебер „прави антиквитети” и да њихове идеје имају велики значај за јавну акцију и разумевање светских дешавања, али и откривања средстава активне контроле оног што су истраживачи идентификовали као „трослојну неман чији се сваки слој састоји од по три дела”. *Први*, горњи слој је „Рударство-метали-новац”, којим се квантификује богатство, држе под строгом контролом њене стварне размене, чије се методе и трансакције ретко помињу и држе узде свега осталог. *Други*, средњи слој јесте „Дрога-оружје-нафта”, односно моћ кроз *тајанствени свет сенки* у ком циљеви оправдавају средство, а то је углавном рат. *Трећи*, на дну се налазе „Медији-филмови-

магија”. „Ту копита добује по друму, ту звер долази до ослонца и способности да манипулише, оружјем држећи нас све у незнању о правој стварности - и немилосрдно нас обмањују”. Кроз психолошко ратовање, групно мишљење, способност варања преко културолошког пејзажа, страховитим утицајем путем медија, филма на друштвена мерила, расположења и културолошке наративе, строго контролисане (Лофтус, 2013:8).

Тиме не желим рећи да су Марксове идеје свете и неодољиве, неке од њих су сумњиве, можда и потпуно погрешне, морају се мењати, прилагодити или одбацили, што многи марксистички теоретичари данашњице и раде, како би узимајући у обзир Марксове теоријске идеје о капитализму, отуђењу и хуманизму, осветлили глобални успех капитализма, који се данас спасава, парадоксално, неким „мерама социјализма”, великом интервенцијом државе, мерама штедње, које најжалост највише погађају оне који немају шта штедети. Неки сматрају, како је држава само притекла у помоћ банкарском пословању, јер се њен потпис једино поштовао, да је реч „ о кризи у капитализму, а не о кризи капитализма”(Жесиа, 2013:121,123). Отуда, Маркс, још увек нам може помоћи, да лакше просудимо ко нас „води”, ко су нове *Бонапарте*, с ким смо, шта нам се дешава с процесом *кретенске* глобализације која шири пустош *рециклажне* депоније. Срамота је за социологе, да парафразирам Рајта Милса, што нису долично прославили Марксов *Осамаест бример и Капитал*, дела која и данас живе у Марксовим подземљима, а Маркс у политичком гету. Као институција, са социолошког становишта, гето је занимљив, управо зато што представља продужени случај друштвене изолације, а посматрано кроз призму управљања, гето престава инструмент надзора (Вирт, 2012:164). Капиталистичка глобализација, данас, несмањеном жестином и софистициранијом, технологијом, практикује и *једно* и *друго*. Конкретно, почињемо схватати оно, што Дени Родрик, угледни харвардски професор, назива *фундаменталним трилером светске економије*, који се састоји у не могућности да истовремено, тежимо *демократији*, *националном одређењу* и *економској глобализацији* (Родрик, 2013:16) (подвукао-М.Ш.). Даљи развој глобализације подразумева одрицање од националне државе или демократске политике. Ми се, удворички, одричемо и *једног* и *другог*. Идеолошко доба вукова, где влада илузија о спонтаном реду, занемарује све знаке који указују на нешто друго, помоћу оног што се назива „опортунистичким незнањем”. „Идеологија је сама себе вакцинисала против способности да уочи чињенице и догађаје које противрече њеном учењу” (Рајнерт, 2010:12).

Није довољно рећи, као што многи чине клечећи, да их је глобализација и криза (перманентна) изненадила. Јер „нацији и жени”, како би казао Маркс, „никад се не прашта несмотрен час у ком је први пустолов који је наишао могао да над њима изврши насиље” (Маркс, 2011:16). Загонетка глобализма као „својеврсног” парадокса насиља се таквим обртима не решава, него се само друкчије формулише. „Бог је постао пиштољ из кога желимо да убијемо Маркса” (В. Гомбрович). Да сахранимо његове демистификације, да заборавимо да је данас, марксизам, објективна мисао. Ипак, остаје да се објасни, отворено питање, како могу пустолови глобализације, чак и без отпора, да изненаде и

заробе, толике нације и милионе, како људи из чисте склоности, више воле искориштавање, него праведност. И да завршим с Марксовом опаском: „Ако ви на врховима државе свирате, шта можете друго очекивати него да они доле играју” (Маркс, 2011:65). У покушају да разумемо шта је код Маркса стварно а шта нестварно не можемо без Вебера и његових дистинкција. Оригинали окупљају побожне гомиле, док се копијама нико не диви. Марксови оригинали имају вредност путоказа. Овај велики модерни мислилац, и (пост)модерно веома нам је близак. Могуће, протестантизам га неком „тајном” нити повезује с Вебером. Марксов отац, Јеврејин, имао је међу прецима рабина. Он је са целом породицом прешао у протестанство (Јовановић, том 9, 1990:215). Маркс и Вебер ставили су нагласак на општим проблемима индустријског друштва и пореклу и природи модерног капитализма. То је био главни предмет полемике крајем XIX века, у „златном добу социологије”, у коме су на различите начине, поред Вебера, учествовале и друге класичне фигуре те епохе попут В.Парета; Г.Зимела; Зомбарта који су се усредсредили на дебату о капитализму, било да су експлицитно покушали да одбаце тврдње историјског материјализма, било да су у ширем контексту полемика остали у традицији немачке историјске школе (Вујачић, 2013:20). Вебер, кога су с правом називали, Маркс грађанске мисли, истицао је своју припадност немачкој историјској школи. Овај Ничеанац духа, прожима сваки делић ума, оних који настоје да се позабаве традицијом социологије политике. Савети и конструктивна критика Макса Вебера, назаобилазно су њено полазиште. Достојно да и по томе стекне име и глас, велике и моћне „богиње” политичке социологије која нас упозорава да се клонимо необјективне политике и *националне таштине*, и водимо дијалог са својим сопственим „чудовишним творевинама”.

Да ли случајно или не Марксово презиме и Веберово име (Маркс-Макс) разликују се само у једном гласу р. Могуће да у томе име неке „тајне везе”, а не само симболичке. Уосталом симбиоза је од увек имала више успеха од голе борбе за опстанак. Свакако у средишту и једног и другог, била је политика у којој је „пријатан излазак кад се човек суочи с *достојним* противником” (Вебер). Маркс је у Веберу, имао више, него достојног противника. И то само зато, што се тако две особене личности, не уклапају у краткорочне шеме које су створили они који би требало, да парафразирам самог Вебера да подучавају нове генерације о томе шта је „социолошки дух”, или шта је *политичка* етика. Многима је *прво* страна а *друго* и сувише далеко. Тај кукавичлук, нажалост, данас је делотворан. О одговорности да и не говорим. Уосталом, глобализовани капитализам почива на превари, а победи онај ко превари највише. Тај хаотични капитализам надживео је и Маркса и Вебера, и данас суверено влада, упркос Марксовом предвиђању да би његов социјализам могао „мирно” ушетасти у „обећану земљу англосаксонских протестаната” (Ц.Белфорт). Она је свакако инспирисала и Вебера, и највероватније „учинила” га класичним социологом теорије делања, политике и валсти. Маркс се због власти никад није одрекао од свог марксизма, али јесте због „марксиста” и „левичара”. Преокрећући пут, који је прошао Маркс, марксизам је кретао уназад, од економије, преко политике, до усредсређивања на филозофију, тако да је филозофско ра-

зумевање света добило предност над његовим мењањем (Соца, 2013:56). Маркс је био апсолутно у праву када је уз историју и економију, додао *промену*, са строгошћу и озбиљношћу какву раније није поседовала и на начин који се данас глобалистички типично избегава. То управо захтева у „постмодерној географији” ново читање Маркса и реafirмацију идеја његове критичке социјалне теорије, не случајно испреплитане са теоријом глобализације, као и са *социолошким протестантизмом* Макса Вебера, који је с правом *економији и власти*, додао друштво. Несумљиво, за обојицу, власт као облик, моћи, без обзира на идеолошки или национални предзнак, у суштини је средство поковања и потчињавања. Капитал колонизује и једно и друго. Маркс је неуморно трагао за његовом хуманом алтернативом, а Вебер је настојао да га смести у легитиман оквир. Обојица бацили су у „море” камен од кога се до данас шире концентрични кругови. „*Овај свет је (и даље, М.Ш.) воља за моћ и ништа друго!*” (Ф.Ниче). И социологија, у највећем, је сама део те моћи, социологија политике, поготово... Она још увек у основи није у могућности да да једноставне одговоре на крајње комплексна питања *пљачкашке* цивилизације и глобализацијске *колонијалне* демократије. Једне, како би Маркс казао, „колосалне варке”, која није спремна да обезбеди ни већу једнакост ни уљуђеност. Могуће, већину њених протагониста данас, Маркс, увек жесток и увек темељан (В. Либкнехт) би назвао „магарцима” или их посматрао са сажаљењем, а Вебер вероватно са чуђењем.

Литература:

1. Belfort,Dž.(2008): *Zver sa Vol Strita*, Beograd:Finesa.
2. Berlin,I.(2000): *O nacionalizmu i drugi eseji*, Sarajevo:Buybook
3. Bernes Ž.P. (2012): *Borhes: život počinje...*, Beograd: Clio.
4. Bogdanović,M.(2013): *Konstante konvertitstva-, hod u mjestu- od Dilasa do Dilasa*, Beograd: Centar za Liberetske studije.
5. Broom L. (1981): et al, *Sociology*, New York: Harper and Row.
6. Callinicos A.(2009): *Protiv trećeg puta. Antikapitalistička kritika*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
7. Čang H. Dž.(2013): *23 stvari koje vam ne kažu o kapitalizmu*, Beograd: Mali vrt.
8. Eribon,D.(2014): *Mišel Fuko: biografija*, Loznica:Karpos.
9. Eriksen,T.B.(2013): *Šta je istorija ideja?*,Loznica:Karpos.
10. Fuko,M. (2010): *Spisi i razgovori*, Beograd:Fedon.
11. Gurney. P.J.(1981): „Historical Origins of Ideological Denial: The Case of Marx in American Sociology”, *The American Sociologist* 16:196-2011.
12. Hosfeld, R. (2014): *Karl Marks: biografija*, Loznica: Karpos.
13. Jovanović, S.(1990): *Iz istorije političkih doktrina: Platon-Makijaveli-Benk-Marks*, tom 9 Beograd: BIGZ i dr.
14. Kagarlitsky B. (2009): *Novi realizam, novi barbarizam, socijalistička teorija u doba globalizacije*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
15. Kejnz, Dž.M. (2013): *Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca*, Beograd: Službeni glasnik.

16. Konel R. (1999): „Zašto je klasična teorija klasična”, u: A. Mimica, priredio, *Tekst i kontekst: ogledi o istoriji sociologije*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 333-372.
17. Kričli S.(2013): *Knjiga mrtvih filozofa*, Čačak: Gradac.
18. Krugman P. (2012): *Okončajte ovu depresiju. Odmah*: Beograd: Interkomerc.
19. Kuljić, T.(2013): *Anatomija desnice: izbor iz publicističkih radova 1978-2013.*, Beograd: Čigoja štampa.
20. Latur, B.(2010): *Nikada nismo bili moderni*, Novi Sad: Mediterran Publishing.
21. Loftus, Dž.(2013): *Nacistička tajna Amerike*, Beograd: Admiral books
22. Marks K.(2011): *Osamnaesti brimer Luja Bonaparte*, Beograd: Službeni glasnik.
23. Marks K. (2009): *Kraći rani spisi*, Beograd: Dosije studio.
24. Marks K. (1979): *Kapital: kritika političke ekonomije*, I – III, Beograd: Prosveta: BIGZ.
25. Markus G.(2013): *Tragovi karmina: tajna istorija XX veka*, Čačak: Gradac.
26. Mészáros I.(2011): *Socijalizam ili barbarizam*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
27. Mils R.(2013): *Moć, politika i ljudi: sabrani eseji Rajta Milsa*, Novi Sad, Mediterran Publishing.
28. Mils R. (1998): *Sociološka imaginacija*, Beograd: Plato.
29. Mimica A. (1999): priredio, *Tekst i kontekst: ogledi o istoriji sociologije*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
30. Monteskije, Š. (2004): *Razmatranja o uzrocima veličine Rimljana i njihove propasti*, Beograd: Utopia.
31. Niče,F.(2012): *Volja za moć: pokušaj i procenjivanja svih vrednosti*, Beograd:Dereta.
32. Nizbet R.(1999): „Jedinične ideje sociologije”, u: A. Mimica, priredio, *Tekst i kontekst: ogledi o istoriji sociologije*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 31-48.
33. Perkins Dž.(2012): *Ispovesti ubice ekonomija*: Beograd: Plato.
34. Plamenac Dž.(2006): *Izabrana djela, tom II: čovek i društvo*, Podgorica: CID: Pobjeda.
35. Piket, T. (2015): *Kapital u XXI veku*, Novi Sad: Akademska knjiga.
36. Poper K.(1993): *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji, tom II. Plima proročanstava: Hegel, Marks i posledice*, Beograd: BIGZ.
37. Ransijer Ž.(2013): *Mržnja prema demokratiji*, Loznica:Karpos.
38. Rejnert, E. (2010): *Spontani haos: ekonomija u doba vukova*, Beograd: Čigoja štampa.
39. Ricer Dž.(2009): *Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni*, Beograd: Službeni glasnik.
40. Ritzer G.(1997): *Suvremena sociološkijska teorija*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
41. Rodrik, D. (2013): *Paradoks globalizacije: zašto svetsko tržište, države i demokratije ne idu zajedno*, Beograd: Službeni glasnik.
42. Saunders,F.S.(2013): *Hladni rat u kulturi: CIA u svetu umetnosti i književnosti*, Beograd: Dosije studio.
43. Senet R.(2007): *Kultura novog kapitalizma*, Beograd: Arhipelag.
44. Simić Č.(2013): *Gledaj dugo i netremice*, Beograd: Arhipelag.
45. Sklair L.(2002):*Globalizacija: Capitalisma Ist Alternatives*, Oxford: Oxford University Press
46. Stinčkomb A. (1999): „Trebali sociolozi da zaborave svoje majke i očeve”, u: A. Mimica, priredio, *Tekst i kontekst: ogledi o istoriji sociologije*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str. 249-264.
47. Sol Dž. R.(2011): *Propast globalizma i preoblikovanje sveta*, Beograd: Arhipelag.
48. Solža, E. V.(2013): *Postmoderne geografije: reafirmacija prostora u kritičkoj socijalnoj teoriji*, Beograd: Centar za medije i komunikacije.
49. Tompson, P. (2012): *Glas prošlosti*, Beograd: Clio.

50. Šobe, F., Martel, L. (2014): *Međunarodni kulturni odnosi: istorija i kontekst*, Beograd: Clio.
51. Šuvaković, Z. (2013): „*Pisci, tajno oružje CIA*”, *Politika (Dodatak)*, 9.11:03.
52. Šutović, M. (2008): „*Kosovo između poretka i anomalije*”, Beograd: Čigoja štampa; - Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet.
53. Šutović, M. (2009): „*Nacionalni komunizam*” i/ili „*protestanski*” staljinizam”, *Hereticus*, (4), str. 95-105.
54. Virt, L. (2012): *Geto*, u: D. Marinković (priredio, *Čikaška škola sociologije 1920-1940.*, Novi Sad: Mediterran Publishing, str. 161-181.
55. Višeslavcev, B.P. (2002): *Kriza industrijske kulture: marksizam, neosocijalizam, neoliberalizam*, Podgorica: CID.
56. Volkov, V. (2010): *Trojstvo zla: Lenjin, Trocki, Staljin*, Beograd: Plavi jahač.
57. Vujačić, V. (2013): *Sociologija nacionalizma: eseji iz teorijske i primenjene sociologije na primerima Rusije i Srbije*, Beograd: Službeni glasnik.
58. Žesia, K. (2013): *Šta je kapitalizam?* Loznica: Karpos.

CARL MARX : „THE AUTONOMY OF SOCIOLOGY” AND PARODOKS GLOBALIZATION

Summary: Globalization is, in a way, a return to the second half of the 19th century, the time of free trade and imperialism in which, as Marx wrote, colonization is „a pure subsidiary of the stock exchange”. Today, globalization is not more than a euphemism for neocolonialization, new barbarism, idiotism of humans and exploitation of people. It is this exploitation that represents the key notion of Marx’s criticism of capitalism that will become a global phenomenon. Therefore, Marx as theoretician of capitalism, especially the global one, is more relevant than ever, since the requirements of justice are incompatible with the logics of global capital and the totalitarianism of globalization.

Key words: Marx, colonialism, stock exchange, exploitation, global capitalism